

Arkeologisk undersökning

Odling i Illharjens skugga

Undersökning av fossil åkermark och röjningsrösen
för ny vägsträckning av riksväg 31 förbi Bäckseda
samt cykelväg inom fastigheten Storegården 1:22

*Bäckseda socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

JÖNKÖPINGSLÄNSMUSEUM
Arkeologisk rapport 2004:49

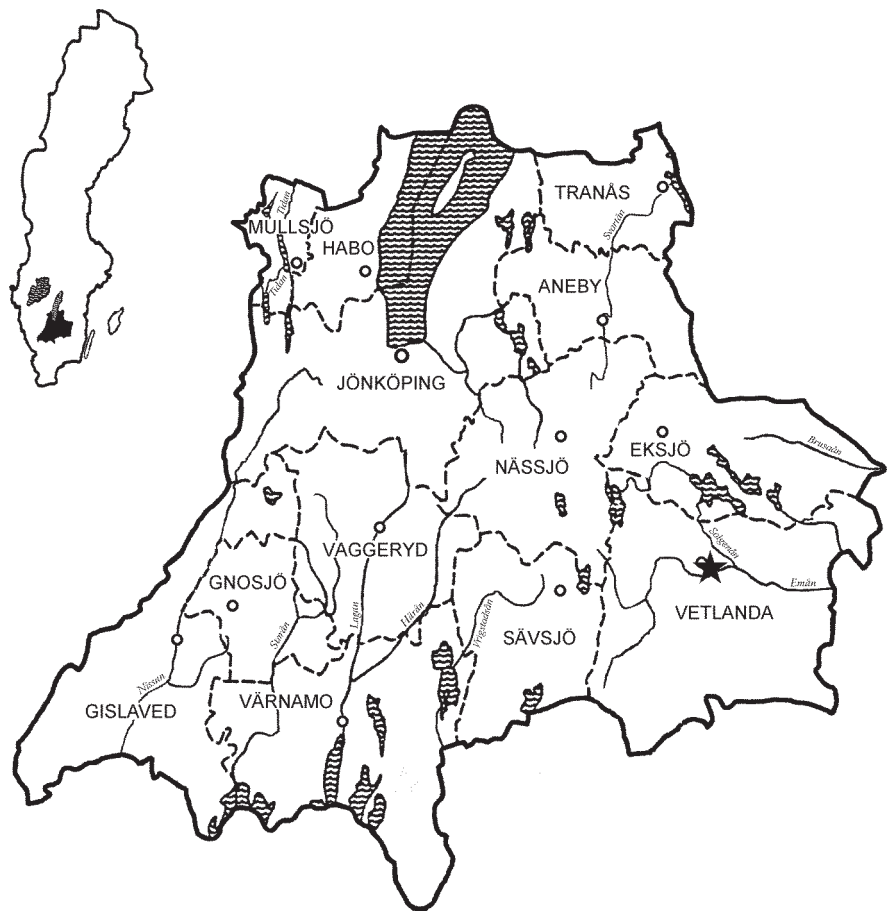
Berith Enbäck & Fredrik Engman

Arkeologisk undersökning

Odling i Illharjens skugga

Undersökning av fossil åkermark och röjningsrösen
för ny vägsträckning av riksväg 31 förbi Bäckseda
samt cykelväg inom fastigheten Storegården 1:22

Bäckseda socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län

Rapport, foto och renritningar: Berith Enbäck och Fredrik Engman

Digital kartbearbetning: Anna Stålhammar Lorentzi

Grafisk design: Anders Gutehall

Tryckning och distribution: Lars-Göran Gustafsson och Marita Tidblom

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00.
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Innehåll

Inledning	5
Målsättning och metod	5
Fornlämningsmiljö	5
Resultat	6
Röjningsröse 1	6
Röjningsröse 2	7
Röjningsröse 3	8
Anläggning 1	8
Anläggning 2	8
Utnyttjande av den fossila åkermarken	9
Sammanfattning	9
Tekniska och administrativa uppgifter	10
Referenser	10
Tryckta källor	10
Otryckta källor	10
Arkiv	10

Bilagor

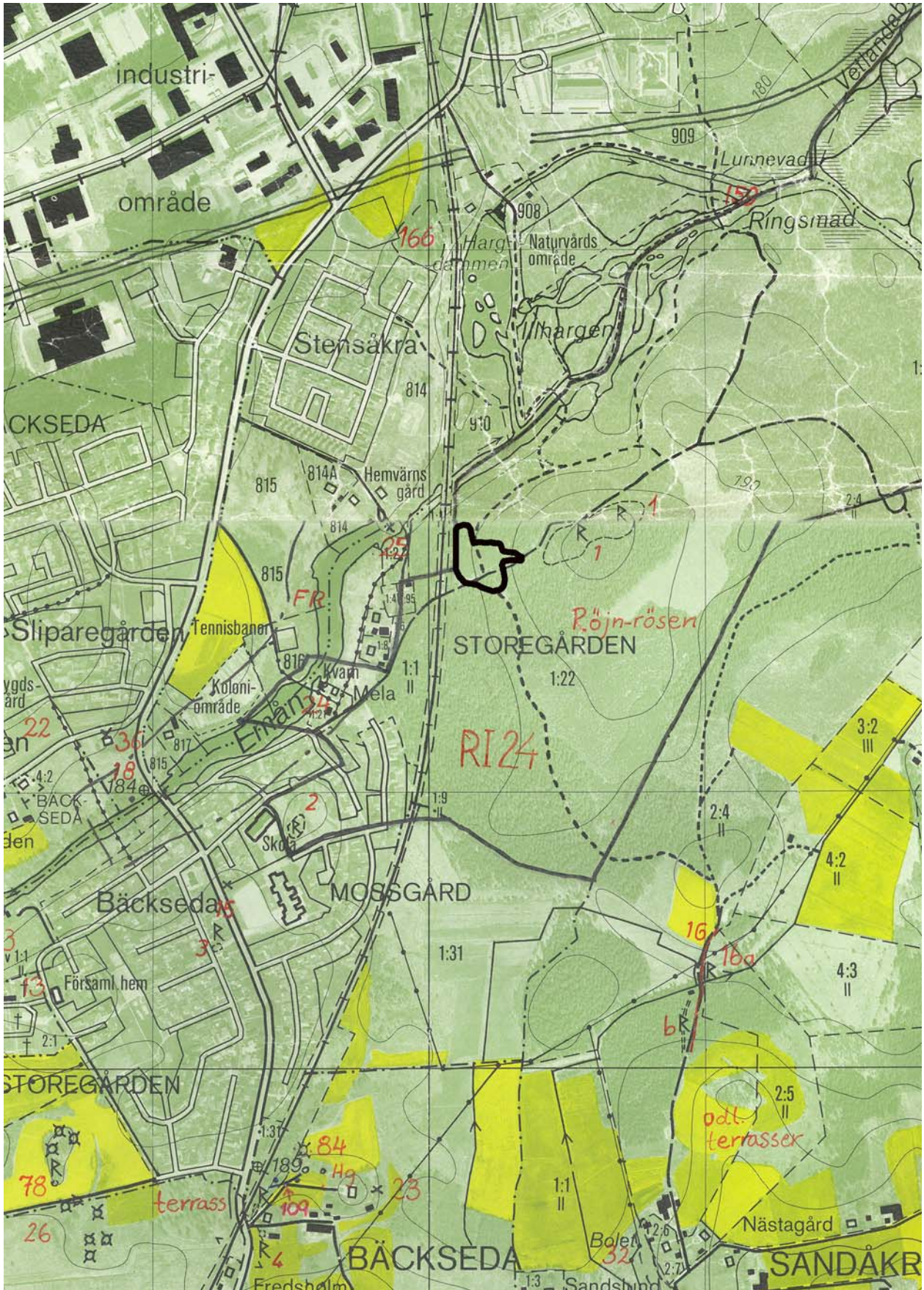
Bilaga 1 Schakt- och anläggningsplan. Skala 1:300

Bilaga 2 Profiliritningar av röjningsröse 1 - 3

Bilaga 3 Analysrapport

Figurer

Figur 1 Utdrag ur ekonomiska kartans blad 6F 2b och 6F 3b	4
---	---

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 6F 2b och 6F 3b med undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Inledning

Jönköpings läns museum genomförde under perioden 970407-970410 en arkeologisk undersökning av en mindre del av ett område med fossila odlingsspår inom fastigheten Storegården 1:22, Bäckseda socken, Vetlanda kommun. Undersökningen var föranledd av planerad ny sträckning av riksväg 31. Fältansvarig för denna del var Berith Enbäck, Jönköpings läns museum.

I samband med ny sträckning av cykel och gångväg vid rubricerat vägbygge undersöktes ytterligare en mindre del av röjningsröseområdet under perioderna 970515-970516 och 970605-970606. Fältansvarig för denna del var Fredrik Engman, Jönköpings läns museum.

Den totala undersökningsytan omfattar cirka 2 300m², se figur 1. Inom den undersökta ytan karterades 15 röjningsrösen, varav tre undersöktes i profil.

Beställare av undersökningarna var Vägverket Region Sydöst.

Målsättning och metod

Syftet med undersökningen var att undersöka den fossila åkermarken som påträffats i samband med den arkeologiska utredningen 1993 (Vestbö 1993).

En kartering av röjningsrösen som berördes av den planerade exploateringen utfördes med hjälp av totalstation.

Tre röjningsrösen undersöktes enligt följande: En tredjedel av rösorna snittades med hjälp av grävmaskin. Sedan finrensades de erhållna snitten. Därefter undersöktes för hand ett 0,50 meter brett snitt, från toppen till botten på de tre rösena.

Syftet var att se hur rösena var uppbyggda, att försöka urskilja odlingsnivåer och orörda markytor, samt att leta efter lämpliga träkolsprover för ¹⁴C-datering.

Röjningsrösena och anläggningar dokumenterades skala 1:20 på ritfilm och fotograferades med svartvit film. Samtliga inmätningar gjordes med hjälp av totalstation i rikets nät, koordinatsystem 2,5g V R6 och höjdsystem Rh 70.

Fornlämningsmiljö

Den nya vägsträckningen av riksväg 31 går genom kulturmiljövårdens riksintresse nr 24, Byestad, Vetlanda kn. Riksintresseområdet består av fornlämningsmiljö från yngre järnålder, med bla två av Smålands största gravfält Byestad (raä 53, Vetlanda sn) och Illharjen (raä 1, Bäckseda sn). Gravfälten består av högar och stensättningar, med unika anläggningar som bl a en sexudd och en fyrudd. Fornlämningsmiljön runt utredningsområdet har sammanställts ur riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, och omfattar kortfattat följande fornlämningar med illustration till vissa av dem i bilaga 1: Fyndplats för knuta(?) av flinta-raä 166, uppgift om vadställe-raä 159, vägbank ”Prästastigen/Häradsvägen”-raä 88, ev kvadratisk röse-raä 21, hembygdsgård 1700-och 1800-tal, samt väghållningsstenar, 1 milstolpe och 1 malsten-raä 22, lösfynd av pilspets av brun flinta-raä 36, borttagen valvbro-raä 18, uppgift om broplats-raä 87, uppgift om hållristningar-raä 73, fossil åkermark med terasser och röjningsrösen-raä 26, 1 ev stensättning-raä 78, 1 röse-raä 3, plats för

milstolpe(förvaras vid hembyggdgården raä 2)- raä 15, gravfält med bla 4 rösen och 16 runda stensättningar-raä 2, kvarnplats 1697-raä 24, kvarnplats-raä 25, ev 1 röse och ev 1 rösebotten-raä 4, 1 hög, 1 röse och hålväg-raä 109, röjningsröse-raä 84, fyndplats för mynt(1700-tal)-raä 23, gårdstomt med smedja bestående av bla 3 husgrunder, 1 vägbank, 1 stensatt brunn- raä 32, fyndplats för skafthålsyxor av bergart(vid Mela kvarn förvaras ytterligare 2 skafthålsyxor)-raä 30, vägbank och ev hålväg utgör ett par av de nordligaste spåren av en gammal färdväg mellan Bäckseda och Östra Korsberga-raä 16a-b.

Resultat

Området med fossila odlingspå spår upptäcktes i samband med den arkeologiska utredningen 1993 (Vestbö 1993). Undersökningsområdet låg i en gran och tallbeväxt skogssluttning intill Emån, på en terrasserad platå. Den fossila åkermarken omfattar en yta av ca fem hektar och sträcker sig från gravfältet Illharjen, fornlämning nr 1 i Bäckseda socken, och ned mot Emån. Undersökningsområdet ligger i den västra delen av röjningsröseområdet.

Vid utredningstillfället konstaterades att en mindre skogsbruksväg (N-S riktning) har gått ovanpå några röjningsrösen (bl a Rr1 och Rr2). De var sönderkörda och stenarna i ytan låg spridda. Sydväst om röjningsröse 2, i schakt III, undersöktes med hjälp av grävmaskin en samling stenar som i ytan liknade ett röjningsröse. Med anledning av följande kriterier avfärdades stensamlingen som möjligt röjningsröse: stensamlingen bestod av en eller flera söndersprängda och större stenar, samt stenarna var kantiga och flisiga i karaktären och flera av dem hade recenta brottytor.

Vid undersökningen av röjningsröse 1 påträffades sydväst om detta en härdbotten (A1 se bilaga 1). Härden låg också omedelbart väster om en större sten. Den övre delen av härden grävdes av misstag bort av grävmaskinen. Efter det att härden upptäckts utvidgades schaktet. Anledningen till det var, att undersöka om det skulle finnas flera anläggningar runtomkring röset, se schakt I:A-C och II. Bortsett från en större sotfläck och en eventuell kokgrop (A2) påträffades inga fler anläggningar. I den nära omgivningen väst och nordväst om röse 1, samt norr om röse 2 på den terrasserade platån var marken tydligt påverkad av skogsbrand eller svedjeröjning. Inom dessa områden noterades rikligare förekomster av sot och träkol under vegetationsskiktet, vid schaktningstillfället. Runt röse 3 drogs ett antal sökschakt för att lokalisera eventuella boplatslämningar utan att något påträffades. Totalt avbanades cirka 270 m² fördelade på nio schakt.

Inom utredningsområdet bestod undergrunden av sandig moränmark, med inslag av stenblock och rikligt med mindre stenar.

Röjningsröse 1

Röjningsröset låg i en nord-syd gående skogsväg, i en sluttning ner mot Emån. På grund av att den legat i skogsvägen har den blivit sönderkörd. Stenarna låg spridda och röset fick på så sätt en oregelbunden form. Röjningsröset var flackt, ca 4x4 meter stort, se bilaga 1. I snittet var röset omkring 0,40-0,50

meter tjockt/högt, se bilaga 2. I toppen av röset syntes block i den NÖ-delen och SV-delen. Snittet lades i NÖ-SV riktning, och undersöktes som ovan beskrivet. En äldre markyta noterades och kunde följas i utrymmet mellan stenarna, i botten av röset, samt NÖ om ett block, utanför röset (lager 3 i profilsnittet). Den äldre markytan bestod av ljusgråbrun humös sand. Lagret hade inslag av fragment av träkol, och lagret var i röset ca 0,20 meter tjockt, nordöst om röset hade markytan på grund av sluttningen samlats intill blocket, och var på så sätt tjockare utanför röset, i snittet ca 0,50 meter tjockt. Röset hade i den övre delen en brungrå, sandig, något sotig humös fyllning (lager 4 i profilsnittet), med inslag av träkolflis, ca 0,16-0,20 meter tjockt. I fyllningen förekom det större inslag av träkol än i den äldre markytan. Fyllningen i röset var tätt packad. Stenarna i röset bestod av stenar i storlekarna 0,25-0,30 meter, ett fåtal större förekom och då endast i den äldre markytan, dvs i botten av röset. Det förekom även mindre stenar i ytan. Stenarna låg även koncentrerade mot och uppkastade mot två block i den SV-delen, och det kan tolkas som att det legat en svedjeröjningsområde och/eller odlingsyta norr, sydväst och väster om röset.

I röset togs ¹⁴C-prov 1 i ett låst läge mellan två block, i en sotfläck under en mindre sten, i en äldre markyta (koordinater x 64902,00 y 57093,80 z +183,25 m ö h. Läget, se lager 3 i profilsnittet). Kolprovet daterades till 35 f Kr-240 e Kr med två sigmas säkerhet, se bilaga 3.

Röjningsröse 2

Röjningsröset låg, ca 40 meter norr om röjningsröse 1, längs med samma skogsväg, på en terrassavsats, i sluttningen ner mot Emån. Detta röse hade också blivit sönderkört, och därför låg stenarna spridda och gav ett intryck av oregelbundenhet i ytan. Röset var närmast ovalt, ca 5x4 meter, och låg i öst-västlig riktning, se bilaga 1. Det var i ytan ca 0,20 meter högt, kompakt och flackt. Snittet för undersökningen av röset lades i nord-sydlig riktning. I profilsnittet var röset 0,30-0,40 meter högt, se bilaga 2. Röset innehöll övervägande mindre stenar, ca 0,10-0,20 meter stora, men det förekom även större stenar i 0,30-0,50 meters storlek. Inget block kunde iakttas varken i profilsnittet eller i ytan. I södra delen låg rösets större stenar koncentrerade, och flera av dem låg med halva basen i en äldre markyta (lager 3 på profilritningen). Mindre stenar låg övervägande i den norra delen av röset, och låg huvudsakligen i rösets fyllning (lager 4 på profilritningen). Fyllningen bestod av mörkt brungrå sandig humus, med inslag av träkol. Röset hade rikligt inslag av trädrötter, och dessa försvårade tolkningarna av lagren i och utanför röset. I profilsnittet noterades att röset låg på en äldre markyta. Lagret fortsatte utanför rösets södra del. I den norra delen fortsatte det *inte* utanför röset. Den äldre markytan (lager 3) bestod av ljusgrå humös sand, och hade spridda inslag av sot och träkol. I den södra delen fanns det en tydlig gräns av småsten i övergången mellan botten av den äldre markytan och undergrunden (lager 5 på profilritningen). I profilsnittet noterades ett yngre vegetationsskikt (lager 2 på profilritningen) på båda sidorna av röset, dvs i södra och norra delen. Omedelbart norr om röset, i botten på det yngre vegetationsskiktet (lager 2) och i övergången mot undergrunden (lager 5 på profilritningen),

förekom rikligare inslag av träkolsfragment.

Intrycket var att den södra delen utanför röset var mindre röjd och att det i den delen låg äldre röjningsstenar, och att dessa stenar i huvudsak var av större storlek, ca 0,30-0,50 meter. Röjningsröset har förmodligen byggts på norrut av ett yngre skede av röjningssten, och dessa röjningsstenar förefaller ha varit av mindre storlek, ca 0,10-0,20 meter. Den äldre markytan kunde inte iakttas norr om röset. Det beror kanske på att marken sluttade kraftigare där och att marken varit utsatt för erosion, eller på lång och kontinuerlig svedjeröjning och odlingsverksamhet.

Enligt muntlig uppgift av antikvarie Kristina Jansson vid Jönköpings läns museum, har det ofta visat sig vid undersökningar av röjningsrösen i länet, att större stenar röjdes först och att dessa stenar kan ligga i ett äldsta röjningsskede (Jansson muntligen).

Röjningsröse 3

Röjningsröset var ovalt ca 5x4 meter stort, se bilaga 1. Höjden var 0,10-0,15 meter med en flack profil. Röset var innan undersökning kraftigt överväxt med mossa och lingonris så att endast enstaka stenar kunde ses i ytan, se bilaga 2. Stenmaterialet bestod av 0,15-0,35 meter stora stenar lagda i två skikt. Sydöst om röset fanns ett markfast block ca 0,80 meter stort. Röjningsstenen har lagts i nordlig riktning från detta block. Huvuddelen av röset återfinns mellan 2,60-5,45 meter i profilen. I den nordostliga delen av profilen finns en större sten kring vilken det lagts enstaka röjningsstenar. Jordfyllningen bestod under vegetationsskiktet av ett lager med svart humös mo (lager 2) och under detta ett lager med brunorange mo (lager 3). Under detta molager vidtog moränen som först var rostfärgad (lager 4) för att sedan övergå till den ovittrade moränen (lager 5). Röjningsröset representerar troligen inte flera faser av stenröjning.

Anläggning 1

Härdbotten och en eventuell kokgrop. Oval, NÖ-SV riktning. Storlek: 2,0x1,6x0,10-0,20 meter. Den var flatbottnad och låg i stenig, sandig moränmark. Fyllningen bestod av två lager. Det övre lagret bestod av svart, sotig och ”smetig” humus. Lagret innehöll rikligt med skärvsten, skörbränd sten och träkol. I den norra delen fanns under detta lager en mindre grop eller naturlig försänkning, ca 0,50 meter i diameter, fylld av ljust gråbrun humös sand. De skörbrända stenarna, ca 0,10-0,15 meter stora, låg koncentrerade i det övre lagret, ovanpå gropen. Gropen kan kanske ha använts som kokgrop.

Anläggningen totalundersöktes, med hjälp av skärlev.

Anläggning 2

Sotfläck. Närmast oval. Storlek: 0,80x0,20-0,30 meter. Den var ca 0,02-0,08 meter djup. Sotfläcken innehöll enstaka inslag av träkol. Den utgjorde troligen rester av svedjeröjning eller av skogsbrand. Den nära omgivningen innehöll under växtskiktet träkolsflis och kolfragment. Sotfläcken totalgrävdes, men dokumenterades endast i plan, skala 1:20.

Utnyttjande av den fossila åkermarken

Inom röjningsröseområdet finns minst 100 röjningsrösen och tre terrasseringar. Röjningsrösen är mellan 2 och 5 meter i diameter. Flertalet av dem är låga, sällan över 0,30 meter höga, med en flack profil. Röjningsrösenas flacka profil och att de är lagda i endast två till tre skikt skulle kunna tyda på att området inte utnyttjats under någon längre tid.

Närheten till gravfältet Illharjen, fornlämning 1 i Bäckseda socken, är intressant. Gravformerna tyder på att gravfältet anlagts under yngre järnålder. Datering av ett röjningsröse indikerar att den fossila åkermarken kan ha en äldre nyttjandefas då denna datering visar på äldre romersk järnålder. Tyvärr föreligger endast ett daterat kolprov så några klara slutsatser kan inte dras.

Gravfältet vid Bäckseda skola, fornlämning 2 i Bäckseda socken, kan utifrån gravformer dateras till äldre järnålder och stämmer således bättre i tid med det daterade röjningsröset.

Boplatsen till de personer som röjt sina åkrar vid slutningen ned mot Emån vet vi inte var den legat. Eventuellt har bebyggelsen under äldre järnålder legat i anslutning till gravfältet vid skolan för att under yngre järnålder flyttas till gravfältet vid Illharjen.

Sammanfattning

Jönköpings läns museum har genomfört en undersökning av en mindre del av ett område med fossil åkermark. Undersökningen var föranledd av en planerad ny sträckning av riksväg 31 samt gång- och cykelväg över denna. Röjningsröseområdet omfattade totalt en yta motsvarande ca fem hektar varav ca 2 300 m² undersöktes.

Femton röjningsrösen karterades och tre undersöktes i profil. Röjningsrösen var mellan 2 och 5 meter stora och höjden varierade mellan 0,10-0,40 meter med en flack profil. En ¹⁴C-datering daterar ett röjningsröse till romersk järnålder vilket kan indikera en äldre nyttjandefas än det närbelägna höggravfältet Illharjen, fornlämning 1 i Bäckseda socken. I området påträffades även en härdbotten, en eventuell kokgrop och en sotfläck.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd: 220-4726-97 för undersökning 249/97
Jönköpings läns museums dnr: 186/97 och 249/97
Beställare: Vägverket Region Sydöst
Rapportansvarig: Berith Enbäck och Fredrik Engman
Fältansvarig: Berith Enbäck och Fredrik Engman
Fältpersonal: Berith Enbäck och Fredrik Engman
Teknisk inmätning: Lars -Åke Karlsson
Stadsbyggnadskontoret, Jönköpings kommun
Fältarbetstid: 970407-10, 970515-16 & 970605-06
Län: Jönköpings län
Kommun: Vetlanda kommun
Socken: Bäckseda socken
Fastighetsbeteckning: Storegården 1:22
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 6F 2b och 6F3b
Koordinater: x6364900 y1457100
Undersökningsyta: 2 300m²
Fornlämningstyp och tidsperiod: Fossil åkermark, romersk järnålder
Fotoregistrering: Ja
Negativ nr: 172:97/3:1393-1419
Tidigare undersökningar: JLM d nr 41/93
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

Referenser

Tryckta källor

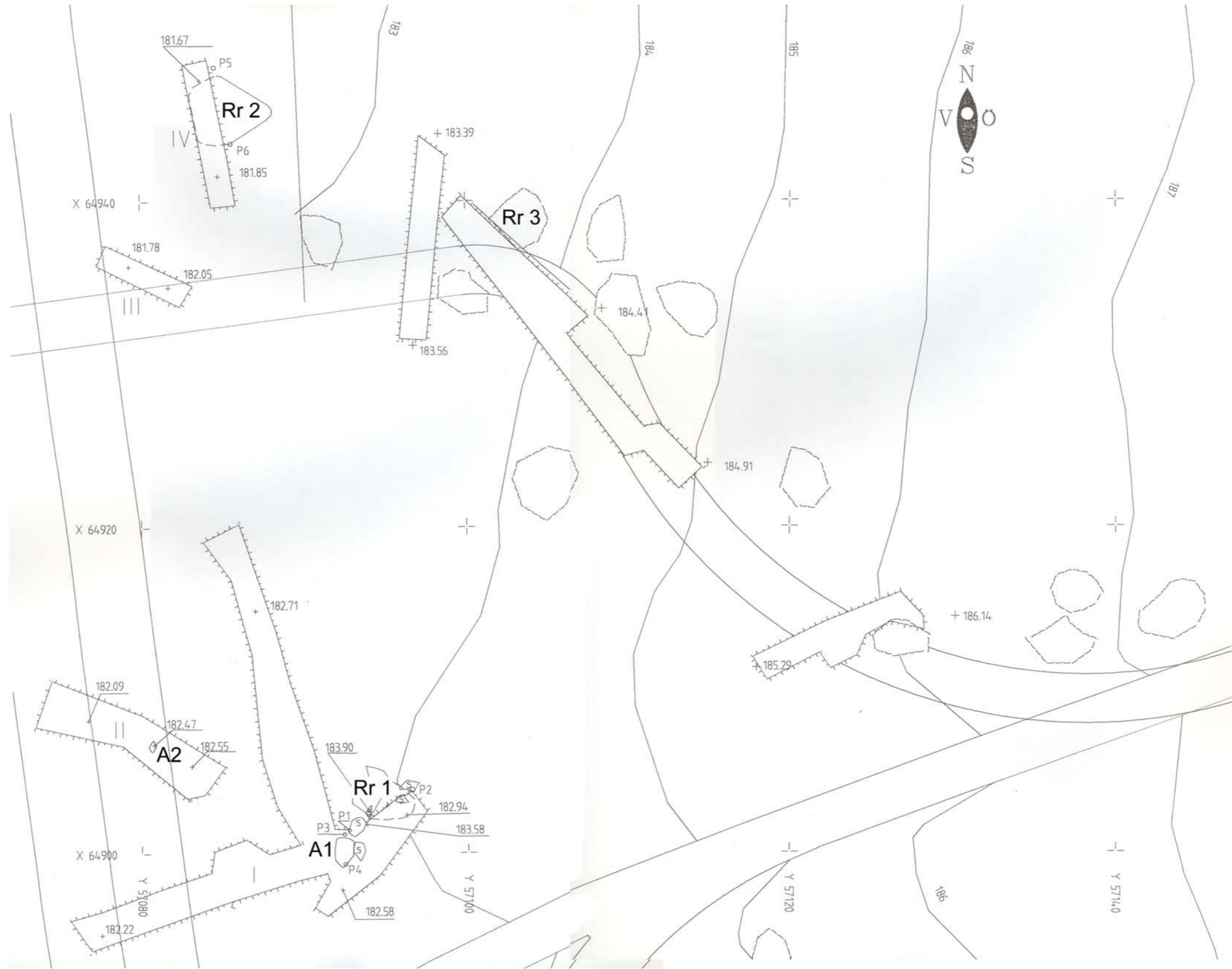
- Länstyrelsen. 1996. *Kulturmiljövårdens riksintressen. Jönköpings län.*
Meddelanden 4/96, Jönköping.
- Vestbö, Aa. 1993. *Arkeologisk utredning av planerad vägsträckning förbi
Bäckseda, Bäckseda socken och Vetlanda stad, Vetlanda kommun.*
Arkeologisk rapport 1993:18, Jönköpings läns museum.

Otryckta källor

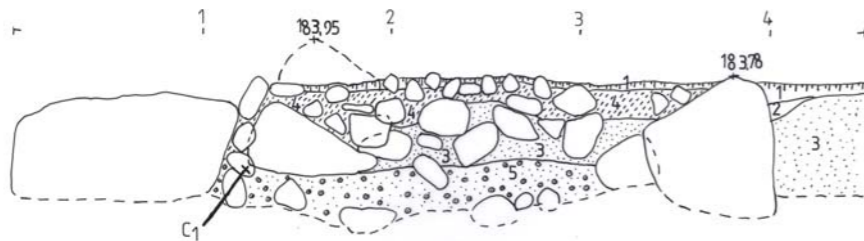
Jansson K, antikvarie vid Jönköpings läns museum, muntlig uppgift.

Arkiv

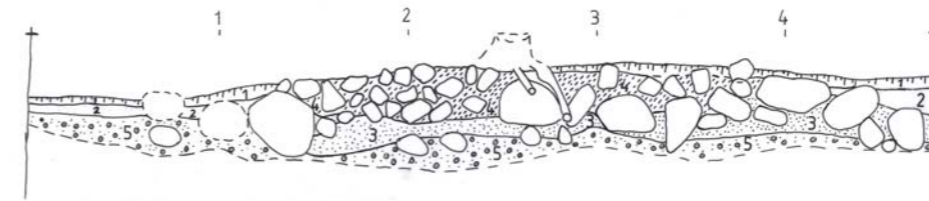
Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. Jönköpings läns museum.
Jönköpings läns museums arkiv. Jönköping.

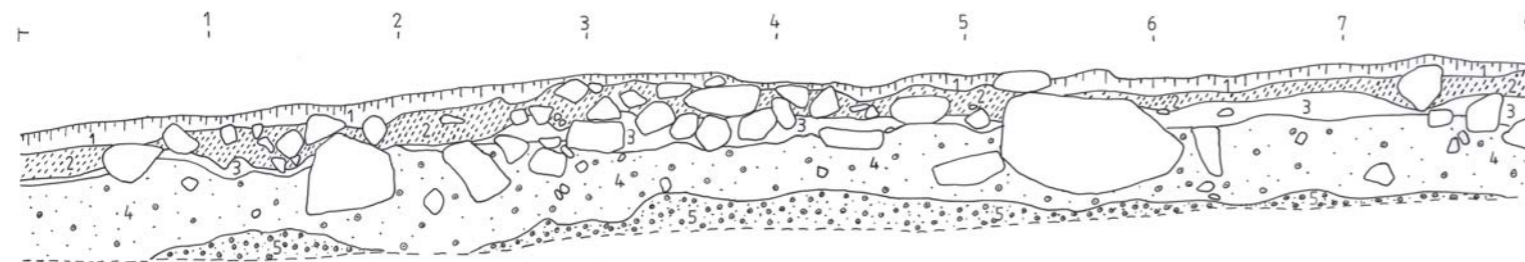
Röjningsröse 1

Röjningsröse 2

Röjningsröse 3

Lagerbeskrivning: röjningsröse 1

1. Vegetationsskikt
2. Humös mo
3. Ljusgrå humös sand med inslag av sot och mindre kolfragment
4. Brungrå, humös sandig mo med inslag av sot och kol

Lagerbeskrivning: röjningsröse 2

1. Vegetationsskikt
2. Humös mo
3. Ljusgrå humös sand med inslag av sot och mindre kolfragment
4. Brungrå, humös sandig mo med inslag av sot och kol

Lagerbeskrivning: röjningsröse 3

1. Vegetationsskikt
2. Svart humös mo
3. Brunorange mo
4. Rostfärgad morän
5. Ovittrad morän

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12=-24.9:lab mult.=1)

Laboratory Number: Beta-111525

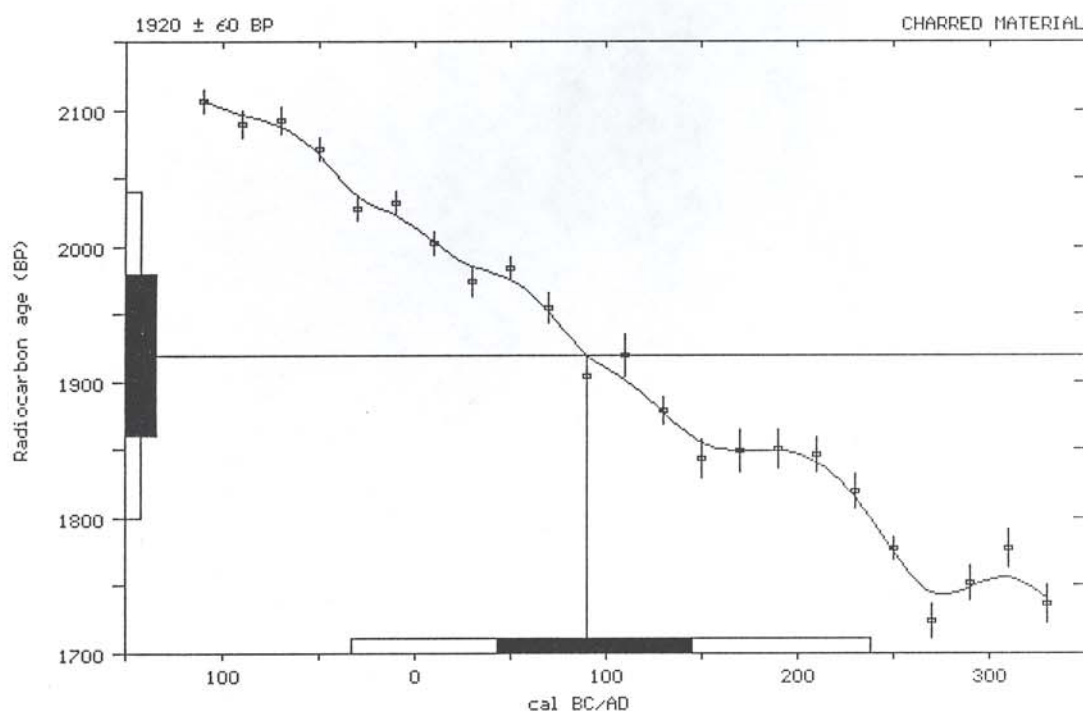
Conventional radiocarbon age: 1920 ± 60 BP

Calibrated results: cal BC 35 to cal AD 240
(2 sigma, 95% probability)

Intercept data:

Intercept of radiocarbon age
with calibration curve: cal AD 90

1 sigma calibrated results: cal AD 45 to 145
(68% probability)

References:

- Pretoria Calibration Curve for Short Lived Samples*
Vogel, J. C., Fuls, A., Visser, E. and Becker, B., 1993, *Radiocarbon* 35(1), p73-86
- A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates*
Talma, A. S. and Vogel, J. C., 1993, *Radiocarbon* 35(2), p317-322
- Calibration - 1993*
Stuiver, M., Long, A., Kra, R. S. and Devine, J. M., 1993, *Radiocarbon* 35(1)

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

1985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 ■ Tel: (305)667-5167 ■ Fax: (305)663-0964 ■ E-mail: beta@radiocarbon.com

